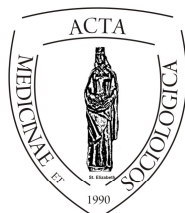

UNIVERSITY
OF DEBRECEN

FACULTY OF
HEALTH
NYÍREGYHÁZA

ACTA
MEDSOC
VOLUME 8.
2017

A siker értelmezése a büntetés-végrehajtás keretei között

Pénzes Marianna

Állami Egészségügyi Ellátó Központ

Absztrakt. Tanulmányunkban a siker narratíváját vizsgáljuk fogvatartottak körében félig strukturált kérdőívvel készített interjúk elemzésével. A kutatás 2015 májusában zajlott a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben. A lezajlott kutatás során megkérdezett 13 fő szavaiban sajátos, idealisztikus jövő konstrukció fogalmazódik meg. A szabadságvesztés nem kudarcként vagy egy tanulási folyamat részeként jelenik meg, hanem jelenlegi helyzetüket sokkal inkább egyfajta parkoló pályaként jelenítik meg, ahonnan különösebb feltételek nélkül vissza lehet térni a hétköznapi életbe. Társas kapcsolataik elvesztését elsősorban a család támogatása ellensúlyozza, szakmai karrierjük, jövedelemszerzésük véleményük szerint tovább folytatható (döntően a legalitás keretei között), ehhez nem élük meg saját személyiségük, magatartásuk jelentős változtatásának szükségességét. A kutatás eredményei is megerősítik a bűnelkövetők személyiség-fejlesztésének szükségességét. Sikeres reintegrációjukhoz, a bűnismétlés elkerüléséhez nélkülözhetetlen az önismeret és életkézségek fejlesztése, valamint a társadalmi normák és elvárások megértése, az egyéni és közösségi érdekek összehangolása.

Kulcsszavak: siker, börtön, reintegráció

Abstract. In our study we examine the success-narratives among prison inmates with analysis interviews we elaborated using semistructured questionnaires during May of 2015 in the Szabolcs-Szatmár-Bereg County's Prison Service Institute. In frame of study the interviewed inmates (13 persons) constructed a particular, idealistic future-picture. Loss

of freedom appealed as a parking space from where easy to return into weekday life without any special conditions, and they don't look at imprisonment as a defeat nor as a part of learning process. Their family counterweights the loss of partnerships, from their view's point they can continue professional carrier and income generating (mostly in frame of legality), to this they don't consider the significant changing of their behaviour as necessary. Results of our study reinforced the needs of development offenders' personality; to their successful reintegration, avoiding re-offending there is essential the development of self-knowledge and life skills, moreover unavoidably important to understanding social norms and expectations, harmonizing private and community interests.

Keywords: success, prison, reintegration

DOI: 10.19055/ams.2017.8/25/8

Elméleti keretek. A siker szociális reprezentációja

A „siker” szóra a Google internetes kereső program több mint 5210 ezer találatot jelentett meg, mutatva ennek a fogalomnak a népszerűségét és megjelenését életünk minden szférájában. A témák igazán sokfélék: sikertréning, siker-sztorik minden féle megközelítésben (pl. gazdaság, művészet, tudomány), a sikeres nő, a sikeres férfi, a siker titkai, a legsikeresebbek szokásai stb.¹

A siker, mint az emberi cselekvések fő motivációja napjainkban különös karriert fut be, társadalomtudósok próbálják a szó legbelső tartalmát megfogalmazni és megmutatni azokat az erőforrásokat, körülményeket, feltételeket, eszközöket, amelyek segítenek a siker megélésében, elérésében.

Váriné Szilágyi Ibolya és Solymosi Zsuzsa Mertont idézve írja, hogy „...*a siker kultúra- és rétegspecifikus szociális reprezentációi befolyásolják az egyének és csoportok magatartását*”. A siker szociális reprezentációját értelmiségi rétegeknél vizsgálták, tanulmányukban rámutatnak, hogy a siker elsősorban a társadalmi dimenziókban jeleníthető meg (tartalmazza az elismerést és a társadalmi helyzetben való előrehaladást), és a képességek és személyes erőfeszítések mellett az észlelt-becsült társadalmi mozgástér jelentős befolyással bír. (Váriné és Solymosi, 1995)

A siker olyan társadalmi konstrukció, mely a hétköznapiakban hétköznapi kapcsolatokban jelenik meg, tükrözi a tágabb társadalmi-kulturális domináns elvárásokat, de egyben maguk az érintettek is befolyásolják, alakítják. A siker jelentése kultúra, nem, etnikum és osztályfüggő is. Nem csupán egy adott ország, társa-

---

¹ https://www.google.hu/search?q=siker&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b&gfe_rd=cr&ei=BcSQV_bKFoH8weFyq_wCw

dalmi réteg, etnikai hovatartozás befolyásolja a siker jelentését, hanem ugyanabban a kontextusban is ölthet más jelentést a személy eltérő narratíváján keresztül (az életszakaszok, életfordulópontok másfajta megközelítést, értelmezést, jelentőséget adhatnak a sikernek). A siker tartalma, értékpreferenciája tükrözi a társadalom aktuális értékrendszerét, változó súllyal jelenhet meg benne az anyagi siker, a társadalmi elismerés, magasabb státusz, széleskörű kapcsolatrendszer. (Schleicher, 2015)

A siker szociális reprezentációjában az egyéni és kollektív siker-narratívák együttesen jelennek meg, egymásra hatva, a kollektív jelentésvilág szorosan összefügg az egyéni mentális folyamatokkal. László János, (2000) Jovchelovich alapján úgy tartja, hogy a szociális reprezentációk a személyközi valóság terében jelennek meg, de az egyéni pszichikumban fejeződnek ki. Jellemző a szociális reprezentációkra a változás, terjedés, alakulás, ahogyan a társadalomban is folyamatosnak tekinthető a változás. Követve a szociális reprezentáció elméletét, a siker fogalom – ahogyan „...a reprezentáció fogalma az egyénit és a társadalmat, nem elválasztja, hanem összekapcsolja” – a csoport, adott társadalmi közeg, valamint az individuális sajátosságok kölcsönös egymásra hatásában megszülető fogalom, melyben, ha van is egyfajta konszenzus, az a valóság talaján sok esetben sajátos metamorfózison esik át.

Különösen érdekes kérdés, hogy a vizsgálatunkba bevont sajátos célcsoport hogyan építi be a siker fogalmát saját belső világába, hogyan használja a tartalmi elemeket a büntetés letöltése utáni életszakaszra a személyes célok megfogalmazásában, stratégiák-tervek konstruálásában, mennyiben tükröződnek ezekben a siker-reprezentációkban az adott originális társadalmi csoport valamint a börtön világában kialakult és az érintett által elfogadott, illetve az őt befogadó csoport értékrendje?

László János korábban hivatkozott cikkében utal Lewin, Asch és Heider elméleteire, miszerint a szociális világ ingerei az egyéni elkülönült tudatokban képeződnek le, és ebben többek között nagy szerepe van a társak által adott ítéleteknek és interpretációknak, illetve ezek elfogadásának.²

---

² „A kognitív szociálpszichológusok is elkülönült egyéni tudatokat feltételeznek, amelyekkel szemben állnak, illetve amelyekben leképeződnek a szociális világ ingerei. .... Lewin szerint a cselekvést meghatározó élettér a személy mindenkor szubjektív valóságának terminusaiban írható le. Asch szerint egy tárgy értékelését és a vele szembeni viselkedést megelőzi az interpretáció, a tárgy szubjektív jelentésének kialakulása. Még a nevezetes konformitáskísérletek értelmezésében is - a társak általi elfogadás igénye és az elutasítás kerülése mellett – hangsúlyozta a társaknak azt a szerepét, hogy a személyeknek információt szolgáltatnak arról, miként kell a tárgyat értelmezni. A társak által adott ítéletek elfogadását Asch szerint megelőzi a társak által nyújtott interpretáció elfogadása” (László, 2000)

Felmerül a kérdés a siker esetében, hogy a fogalom tartalmi elemeivel jellemezhető-e a büntetés-végrehajtás rendszerében kialakuló csoportok, esetleg a fogvatartottak a siker-narratíváikban inkább a korábbi csoportosságokat tükrözik, színezve az egyéni életutak megélt történései által formálódott egyéni értékekkel vagy inkább a siker-teremtés lehetőségeiről szóló diszkurzusokat tapasztaljuk meg. „...*ha arról van szó, hogy minden lehetséges, akkor a konstruálás aktuusa nem annyira a valóság kreatív szabadsága, de sokkal inkább e szabadság feltételeiről szőtt illúzió*” – idézi Moscovici szavait László János korábban már hivatkozott írásában (László, 2000: 293). Jelen tanulmányban a siker-konstruálás fogvatartottak körében megjelenő egyéni formáit vizsgáljuk.

A börtönbüntetés intézményi keretei között ma már számtalan program segíti a fogvatartottak sikeres társadalmi reintegrációját, a normakövető magatartás visszaállítását. Ebből a szempontból érdekes kérdés, hogy a szociális reprezentáció elméletére alapozva hogyan alakulnak ki illetve hogyan terjednek pl. a siker fogalmi keretei. Pszichológiai vagy inkább környezeti-társas tényezők befolyásolják? Esetünkben a fogvatartottak siker-képét az egyéni tudás, tapasztalat vagy inkább a környezetből, különösképpen a médiából jövő információk vagy modell-élmények (az adott közösség kiemelkedő/kiemelkedőnek tartott modell-személyiségek vagy a média által alakított „álom-kép” személyek) alakítják?

A büntető igazságszolgáltatásban egyfajta paradigma váltás ment végbe a XXI. században, az elzárás és büntetés funkció mellett egyre nagyobb hangsúllyal jelenik meg a társadalmi reintegráció, reszocializáció feladata. Hosszú távon gazdasági és társadalmi érdek is, hogy a bűnelkövetővé válást és a visszaesést megelőzzük, mértékét csökkentsük.

A börtön világot felülreprezentáló alacsony iskolázottságú, döntően férfi és nagyszámban a marginalizált roma etnikumhoz tartozó csoportok siker narratívájáról, a siker fogalom sajátos szociális reprezentációjáról nincs empirikus előzmény. Ezért is tartjuk fontosnak a tárgyalt interjúk elemzését, melyek rámutatnak a fogvatartottak sikerfogalmára illetve a sikerfogalom mögötti sikerideológiákra és társadalmi preferenciákra.

Az interjúkban nemcsak arra kérdeztünk, hogy mit is jelent a megkérdezett számára a siker, hanem arra is, hogy hogyan képzei el a jövőjét, vagyis milyen karrier utat lát reálisnak, milyen tervez. Ez utóbbi kérdés vizsgálatához használhatjuk a R. Larson, K. R. Brousseau, K. Kling, P. L. Sweet (2007) tanulmányában bemutatott karrierút típusokat:

- *Szakértői*: ez tekinthető a leginkább olyan tradicionális karrierfogalomnak, amiben gondolkodni szoktunk. Hosszú távú elkötelezettséggel jár, fontos szerepet kap a tudás és a szakértelem, a személyes identitás meghatározója.

- *Lineáris*: ennek a karrierfogalomnak a legfontosabb ismervét a ranglétrán való felfelé haladás lehetősége jelenti az ember életében. Felelősség, vezető szerepre

való törekvés jellemzi, az irányítás és a fontos döntések meghozatala jelenti a kihívást és a karrier értelmét.

- *Spirális*: ez a karrierút bizonyos időközönként - jellemzően 5-7 évente - viszonylag jelentős változást hoz az ember szakmai életútjában. A biztos szakmai alapok mellett nélkülözhetetlen elem a folyamatos fejlődés, fejlesztés.

- *Átmeneti*: ez a karrierút-fogalom nem más, mint „a következetlenség következetes mintázata”, mivel az egyetlen állandó elem ebben a folyamatos változás. Az ebbe a csoportba tartozók folyamatosan változtatják munkájukat, e mögött persze nem feltétlen a „mindent tudás”, hanem a „semmi sem sikerül eléggé” tapasztalat is megjelenhet.

A fenti karrier-típusok gazdaságilag aktív, foglalkoztatott középosztálybeli emberekre érvényesek, az általunk vizsgált börtönpopuláció ettől eltérő, így a korábban bemutatott sikeres karrierutak várhatóan eltérően jelennek meg.

Kutatás és módszere

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben a Szociális és Munkaügyi Minisztérium támogatásával KAB HAT 08-0057 modell program („Visszatér a fény” címmel) valósult meg, ennek keretében 2008 májusában „Stressz és stresszkezelés. Nyíregyháza, 2008.” kutatási adatfelvétel zajlott. Az önkitöltős kérdőíves vizsgálat lebonyolításában és a kérdezőbiztosi munkában a Debreceni Egyetem Szociológia Tanszékének II. éves szociológus hallgatói (terepgyakorlat keretében) működtek közre. A kérdőívben elsősorban az általános jólléttel, a legfontosabb életkészségekkel valamint a negatív stressz hatásaival összefüggő tünetekre kérdeztek rá. A vizsgálat során kapott eredményeket a hazai kutatások eredményeivel vetették össze (Murányi, 2009).

Sok érdekesség mellett jelen tanulmány témájához kapcsolódóan érdemes kiemelni az alábbi eredményeket:

- az észlelt stressz (Észlelt Stressz Kérdőív) a kedvezőbb szülői háttérrel és a kedvezőbb munkaerő-piaci helyzettel jellemezhető körében szignifikánsan alacsonyabb, mint az alacsony iskolázottsággal bíró szülőkkel és kvalifikációt nem vagy kevésbé igénylő munkát (segédmunka, betanított munka) végzők csoportjában;
- a magyar felnőtt lakosság reprezentatív mintáján kapott eredményekhez viszonyítva a börtönlakók szubjektív életminősége (pszichológiai jól-lét önértékelése) lényegesen alacsonyabb;

- a Kasser és Ryan-féle Aspirációs Index alapján a börtönlakók körében hasonlóan a normál populációhoz (az alacsony iskolázottság és a fiatalok – 18-35 évesek kivételével) az egészségmegőrzése után az extrinsic célok (gazdagság, hírnév és jó megjelenés) bírnak jelentőséggel, kivéve a börtönbe vonulás előtt aktív foglalkozási csoportot (rájuk inkább jellemzőek az intrinsek - fejlődés, társadalom, kapcsolatok - célok, mint az inaktív csoportra);

- a társas támogatás tekintetében (Caldwell-féle társas támogatást mérő leltár) hasonlóan a többségi társadalom tagjaihoz a nyíregyházi börtönlakók nehéz élet helyzetben inkább számíthatnak a családon belüli (szülő, gyermek, házastárs, élet-társ) kapcsolataikra, mint a nem családi (munkatárs, szomszéd, egyesület) személyes és csoportos támogatásra.

A 2008-as kérdőívet néhány kérdéssel kiegészítve ismételtük meg az adatfelvételt 2015 májusában. A kérdőív mellett félig strukturált kérdőívvel interjúkat is készítettünk, szándékaink szerint információkat gyűjtve az intézményben előzetes le-tartóztatásban lévők illetve fogvatartottak (börtönbüntetésüket töltők) körében többek között a jövőképükről, a siker értelmezéséről és a személyes hozzájárulá-sukról céljaik elérésében.³ Jelen tanulmányban a siker reprezentációját vizsgáljuk 13 fogvatartottal készített interjú elemzésével.

Az interjúkat az intézet könyvtárában készítettük, a magnófelvételtől készült szöveges átiratban fókuszált kódolással (Charmaz, 1994) gyűjtöttük az adatokat, a kódok in vivo (pl. karrier, család, szülő, gyerek, barát, hit) és a szövegből illetve

---

³ Az interjú narratív blokkjában az élettörténetükről, életeseményekről, börtönkarrieréről beszéltek az interjú alanyok. A második blokkban az alábbi kérdésekre vártunk választ:

1. Fogvatartása alatt mivel tölti a szabadidejét? (Ha nem nevez meg intézményi lehetőséget, akkor: miért nem veszi igénybe; Ha megnevezett intézményi lehetőséget, akkor értékelje).
2. Milyen egyéb lehetőségeket javasolna a szabadidő eltöltéséhez?
3. A fogvatartottak közötti problémákat hogyan lehetne kezelni, megoldani?
4. A fogvatartottak és a felügyelők közötti problémákat hogyan lehetne kezelni, megoldani?
5. A fogvatartottak és a nevelők közötti problémákat hogyan lehetne kezelni, megoldani?
6. A szabadulás utáni életet hogyan lehetne jól előkészíteni itt az Intézetben? Milyen programok, foglalkozások segítenének?
7. A szabadulás után milyen problémái lesznek Önnek?
8. Milyen tervei vannak a szabadulás után?
9. Ki vagy kik segítenek Önnek a sikeres kinti élethez? Mit tekint sikernek?
10. Miben kell (vagy kell-e) Önnek változni a sikerhez?

a jelentésből alkotott kódok (pl. diszkrimináció, felelősségvállalás, tudatos jövőtervezés, sikerkép) voltak.

Elemzés

Az egyéni cselekvést motiváló sikerképzet nemcsak a saját képesség(ek)től és erőfeszítéstől, hanem az észlelt-becsült társadalmi mozgástértől is függ, és végső soron ezek együtt alakítják ki az egyén aspirációs szintjének referenciakeretét – írja Váriné Szilágyi Ibolya (2015). Az általunk megkérdezettek válaszaiban nem jelentek meg a társadalmi korlátok-elvárások, vagy a többségi társadalom értékrendje – mintha életük a korlátlan lehetőségek terében zajlana. Sikernarratíváikban az egyéni erőfeszítés, eltökéltség kap kulcsszerepet.

A fogvatartás utáni időszakban a megkérdezettek mindegyike hangsúlyozta a társas kapcsolatok elsősorban a Granovetter-i értelemben⁴ vett gyenge kapcsolatok (barátok, ismerősök) elszakadását, így céljaik megvalósításában főleg önmagukra és a szűkebb családi környezetre tudnak támaszkodni.

K: „... amíg itt bent vagy kint kire támaszkodhatsz?

A: Hát a családomra. Apuékra.”

Az előítéletesség széleskörű elterjedtsége ellenére többen bizakodva (a jövőbelátás illúziójával⁵) tekintenek a szabadulás utáni időszakra, bízva abban, hogy a közösségi vélemény megbocsátó, elfogadó vagy megértő lesz azzal szemben, aki ítélet szerint megszegte a törvényeket. A feltételezett bűncselekményt, jogsértést szinte néhány, döntően erőszakos bűncselekmény miatt elítélt kivételével a nagy

---

⁴ Mark Granovetter: A gyenge kötések ereje: A hálózatelmélet felülvizsgálata;

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_2A_19_Tarsadalmi_retegzodes_olvasokonyv_szerk_Gecser_Otto/ch06s03.html

ml Letöltve: 2017.09.12.

⁵ „... a bizonytalanság körülményei közepette az emberek döntéseikben nem követik a várható hasznosság hipotézisnek megfelelő előrejelzéseket. Ehelyett ítéleteik meghozatalához néhány alapvető heurisztikus eljárást és hüvelykujjszabályt alkalmaznak.” Hámori Balázs: Kísérletek és kilátások David Kahneman című cikkében idézi Kahnemant, a 2002. évi közgazdasági Nobel-díjas tudóst.

Közgazdasági Szemle, L. évf., 2003. szeptember (779–799. o.)

<http://epa.oszk.hu/00000/00017/00096/pdf/3hamori.pdf> Letöltés: 2016. 10.19.

többség megmagyarázhatóan, a véletlenek egybeesésének, sőt tudatos átverésnek tünteti fel, ahol az elkövetők maguk is áldozatok (az okok között felsorolva pl. rossz társaság, rosszakaró, megcsúszás, átverés, stb.).

Mások a sorsot hibáztatják anélkül, hogy a személyes felelősség felmerülne.

„Úgy érzem, hogy ismétlődik velem a sors mindenben.”

A felelősség elhárításának okai között egyrészt szerepelhet egyfajta elhárító stratégia a büntetés, a negatív megítélés csökkentése érdekében, másrészt bizalmatlanság a börtön-közösségen kívül állók, a kérdezőbiztosok irányában. Nem vethető el még az anómiás értékrend (az eredeti közeg normabontó kultúrája által megszabott értékrend), mely felmentést ad, de legalábbis a felelősség enyhítését jelenti.

„De én nem olyan bűncselekményt követtem el, amiért szerintem el lehessen ítélni engem. Mer’én nem loptam meg senkit, becsületéből nem vettem ki senkit.”

Mindenesetre a 13 interjú alany közül egy fő tekintette a szabadulása utáni helyzet kulcsának a személyes változás szükségességét, ezzel elfogadva szerepét, felelőségét a jogsértés helyetti jogkövetés elérésében.

„Igen nagyon kéne megváltozzak, de nagyon nem is kicsit. Nekem csak az italtól kéne lemondanom.”

A többiek saját maguk kritikai megközelítését elvetve, egyfajta önbiztatással növelik személyes respektjüket, számot se vetve a büntetés letöltése utáni kihívásokkal:

„Tehát én-változásra minden embernek szüksége van változásra, mert olyan jó ember van, de nagyon kevés. De most én egészen jó embernek tartom magam egyébként.”

A korábban bemutatott sikeres karrier típusok közül a szakértő (a szakmai tudás kiemelt szerepe) valamint az átmeneti típus jelenik meg többször az interjúalanyok siker narratíváiban.

„Állást találok, mer’ van különböző tanfolyamjaim,.... oda szerintem bármikor felvesznek, mer’ megvan egy pár, jópár gépkezelői papírom.”

A sikeres karrier megformálásában az egyéni és közösségi értékspektrumok sajátos mixe jelenik meg, ahol a tudás, a család, a biztonság mellett a gazdasági értékek elsőbbségével csorbul a normakövető értékrend:

„Csak...az a gond, hogy...nem biztos, hogy megéri nekem beállni dolgozni hivatalosan”

Ez azonban utalhat az anomikus osztársadalmi értékrendre is, amelyben a *teljesítmény* értéke az értékrendszer inkább elutasított elemei között szerepel. (Prazsák, 2015)

A megkérdezett 13 fő közül kettőnél ismerhető fel a lineárisként megfogalmazott karrier út, ahol a tudásfejlesztés, szakmai kompetenciák növelése valamint a vállalkozás működtetése, fejlesztése jelenik meg a siker elérésében.

„...mindenem az, hogy ezt a szivattyúgép-kezelői tanfolyamot elvégezzem, és ha még lehetőségem lenne szeretnék egy olyan, hát egy valami szakmát szeretnék, amivel hát nagyobb lehetőségem lenne más munkára.”

„...van egy működő vállalkozás, amibe én azt gondolom, hogy később az ember majd fejleszteni tudja.”

Interjúalanyaink többnyire felkészültnek érzik magukat a sikeres életre, úgy érzik a család és a tágabb közösség támogatásával képesek lesznek munkát szerezni és jövedelmet biztosítani a családjuk számára.

A jelen kutatás során megkérdezettek siker fogalmát és a mögöttes ideológiát az interjúk során nem sikerült részleteiben feltárni, és bár az önkéntes kérdőívben szerepelnek értékrendre, élet értelmére vonatkozó kérdések a névtelenség miatt ezek a kérdések, illetve a válaszok nem kapcsolhatók össze az interjúban elhangzottakkal. A fogvatartottak siker narratíváikban a család támogató, biztos háttérrel nyújtó szerepe mellett a bűncselekményi felelősség elhárítását a jövő alakításában betölthető kulcsszerep veszi át. Ebben magabiztosak és a cél érdekében megfogalmazottak irányában elkötelezettek.

„Családdal együtt mindenképpen valami munkát. Tehát nem vagyok egy elveszett ember. Ha valamilyen vagy, vagy felülök kamionozni, vagy nehézgépre felülök, még ezt nem tudom. Vagy külföld.”,

„Nekem muszáj lesz talpra állni. Mert ez így nem jó, ez az élet. Túlságosan, itt benn nem.”

A sikeres életben a börtön világból különösen nagy jelentőséget kap a család, a munka és a szabadság. Az elzárás, a szabadság korlátozása és a nem önként vállalt társas kapcsolatok mellett sokuknak megmaradnak a családi kötelek, érzik a támogatást a család, helyi közösség részéről és biztosak a későbbi elfogadásban is, mindezek felerősítik a család iránti felelősség jelentőségét, ez tűnik a legerősebb motiváló erőnek.

„Munkahelyem legyen, a családomnak ne legyen hiánya semmiben. De a munkám által. Ne kelljen soha semmi törvényellenesbe nyúlnom ahhoz, hogy megtudjak nekik mindent adni.”

A sikeres élet megteremtésében számtalan életstratégia fedezhető fel, ezek hátterében más-más ideológiai elképzelések, gyakorlati élettapasztalatok, tudás és kultúra szerepelhet. Életstratégiánk függ attól, hogyan és milyen célt választunk életünknek, önmagamban vagy rajtam kívül keresem az élet értelmességét, mi határozza meg azt, hogy hogyan élek, gyakorlati vagy inkább elméleti megfontolások alapján alakítom jövőmet? Többek között ezekre a kérdésekre adott válaszok alapján különíthetők el a főbb alternatívák.

Hársing László szerint,

- vannak, akiknek életét eszmények, ideológiák irányítják, ebben *szellemi menedéket* találnak;
- mások a *világ kettős természetéből* indulnak ki, a mulandóban az örököszt, a fogyatékosban a tökéletest is látják;
- a következő típus a *racionalitás* híve, háttérbe helyezi az érzelmek-indulatok irányító hatását;
- a *mindennapok élvezője* a gyakorlati következményekre fókuszál, elfogadja a folyamatos változás, a kompromisszum szükségességét;
- a világ, mint egész, a teljesség egy elemeként ismeri el önmagát a *passzív életstratégia* híve;
- a *hedonisták* az élvezetre koncentrálnak, az „élj a mának és élvezd az életet” hívei;
- a *kalandkeresők* aktív változtatók, keresik és elfogadják a kockázatokat;
- a *belső otthonra* koncentrálok a „légy hű önmagadhoz” követői, saját személyiségüket helyezik az életük fókuszába;
- a *lázadók* életstratégiájában az értelem keresése jelenik meg, de ebben a keresésben magában a kiábrándultság, pesszimizmus, az élet értelmetlenségének gondolata van (Hársing, 2005).

A fenti alternatív életstratégia ideáltípusok tisztán nem különíthetők el az általunk megkérdezett büntetés-végrehajtásban szabadságukat töltő fogvatartottak között, részben az interjú kérdésfeltevései, részben a kérdező irányítása miatt, azonban egy-egy motívum vagy jellemző motiváció tetten érhető a válaszok elemzése során.

A vallásos meggyőződés, bár a bűnelkövetést nem akadályozta meg, segít az átmeneti nehézségek legyőzésében, ha nem is tekinthető mindenek felett álló irányító erőnek, befolyásolja a döntéseket.

„...cégemet is és ugye az életemet is vallásom szerint élem. Úgy nevelem a családomat is. Mind a két gyerek ugye... katolikus óvodába jártak.”

A kalandkereső életstratégia egy esetben ismerhető fel, ahol a normaszegést követő büntetés megtapasztalása ellenére is hajlandó a fogvatartott kockázatot vállalni a jobb élet (jövedelem) reményében.

Összegzés

Az interjúalanyaink többségénél egy sajátos életstratégia körvonalazható (a világ kettős természetét elfogadó életstratégia típus néhány eleme felismerhető itt). Egy, a korábbi tapasztalatokat (normaszegés, büntetett előélet, közösségi konfliktusok, iskolai, munkahelyi kudarcok, stb.) kizáró, vagy figyelmen kívül hagyó idealisztikus világnézet kerül a fókuszba, ahol a munkát akaró munkát kap, a család és a rokonság feltétel nélkül elfogad, támogat, s ezzel együtt egy hasonlóan idealisztikus önkép, a családjáért és önmagáért felelősséget vállaló családfenntartó férfi képe jelenik meg. Cselekvéseit tekintve ebben az életstratégia típusban a személyes készségek, hozzáállás megfelelő háttérrel nyújt a sikerhez (nem szükséges a változtatás), a lehetőségek adottak, s a tervezéshez és végrehajtáshoz elegendő lehet a jövő elképzelése. Álmodozónak is nevezhetnénk, hiszen az elképzelés szerint voltaképpen minden megoldódik majd magától – csak kerüljön ki a fogvatartott a börtönből.

Egy 2000-ben elvégzett, hátrányos helyzetből induló, sikeres romák életútját tanulmányozó kutatás következtetése, hogy a sikeresség és ehhez kapcsolódó személyes elégedettség mögött küzdelmes, gyakran komoly hátrányos megkülönböztetéssel terhelt életutak vannak. „A siker fénytörései – Sikeres romák” című könyvben bemutatott emberek, bár személyes sikereiket és kudarcukat a kibocsájtó családhoz, a kiindulási helyzetükhöz mérten és a többségi-kisebbségi társadalom kapcsolatrendszerében értékelték, átértékelték a sikerrel járó elégedettséget, az akarat, szorongalom, elkötelezettség fontosságát hangsúlyozták. Sikereikben egyéni személyes erőfeszítéseiket és az elért teljesítményüket kulcsfontosságúnak tekintették, akkor is, ha ez sok esetben lelki és fizikai megpróbáltatásokkal járt együtt. A külső/többségi társadalmi tényezők elsősorban, mint kudarcfaktorok jelennek meg a megkérdezettek nyilatkozataiban (Székelyi és mtsai 2005).

A börtönben megkérdezett interjúalanyainknak nem nagyon volt kétsége afelől, hogy képesek sikeresek lenni a szabadulás után. A „Lát-e akadályozó tényezőt?” kérdésre adott válaszokban meg sem jelenik bármiféle kétely⁶.

Az egyéni kompetenciák mellett és azon túl további kérdések vetődnek fel a társadalmi környezet, értékrend és a bűnelkövető-normaszegő karrier kölcsönös viszonyában. A személyi viszonyokban testet öltő társadalmi tőke, mint a racionális cselekvés és a társas kapcsolatok által befolyásolt egyéni mozgástér megtestesülése, magába foglalja a kötelezettségeket, elvárásokat, megbízhatóságot-bizalmat, normákat és szankciókat (Coleman, 1988). Messze vezethet az a gondolat, hogy társadalmi tőke különböző szinteken megjelenő narratív disszonanciája mennyiben befolyásolja az egyéni döntéseket, a sikert, mint a társas viszonyok szférájában elérhető eredményt.

Irodalomjegyzék

1. Csepeli Gy (2010): Társadalmi szolidaritás – összetartó társadalom Letöltve 2017. 04.01.
http://www.kka.hu/_Kozosegi_Adattar/PA-ROLAAR.NSF/e865e1dacf38e2818525663b007896c5/e134d884d2d08cb5c12577c00043cf1f?OpenDocument
2. Hársing L (1998): Nyitott gondolkodás - Filozófiai problémák – alternatív válaszok, Budapest, Eötvös J. Kvk. 207-215.
3. Charmaz K. (2013): Lehorgonyozott elmélet in Bodor Péter (szerk.) Szavak, képek, jelentés Kvalitatív kutatási olvasókönyv, Budapest, L'Harmattan. 61-94.
4. Larson R., Brousseau K. R, Kling K., Sweet P. L (2007): Building motivational capital through career concept and culture fit. *Career Development International* 12(4): 361-381.
Letöltve 2017. 04.01.
file:///C:/Users/FELHAS~1/AppData/Local/Temp/Building_motivational_capital_through_career_conce.pdf
5. László J (2000): A szociális reprezentáció járványtanáról. *Replika* 41-42 (2000. november) Letöltve 2017.04.01.

---

⁶ Pl. Richard St John TED-es előadásában (Technology Entertainment Design „A siker 8 titka”) megfogalmazott kulcstényezők (értéket adni, szolgálni másokat; szenvedéllyel csinálni dolgokat; keményen dolgozni; a feladatra koncentrálni; kitartani a céljaink mellett; ötleteket megvalósítani; gyakorolni; erőfeszítéseket tenni) hiányoztak a válaszokból.
https://www.ted.com/talks/richard_st_john_s_8_secrets_of_success

- http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-634/rep-lik/41_42/TPUBL-A-634.pdf
6. Murányi I (2012): Börtönlakók és a stressz in Murányi I, szerk. Ifjúságszociológiai Szöveggyűjtemény Debreceni Egyetem Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék. 87-113
Letöltve: 2016. 10.13.
<http://mek.oszk.hu/14500/14536/14536.pdf>
  7. Prazsák G (2015): Marginális csoportok értékrendszerei. Kultúra és Közösség VI évf. 2015/I szám.
Letöltve: 2016. 07. 26.
<http://www.kulturaeskozosseg.hu/pdf/2015/1/09.pdf>
  8. Schleicher N (2015): Narratív identitáskonstrukciók in Vita publica Tanulmányok Rényi Mária tiszteletére. ELTE TÁTK, Budapest. 169-191
Letöltve 2016. 07.26.
http://tatk.elte.hu/file/Vita_publica_2015.pdf 172.o
  9. Asch S. E. (1998): A csoportnyomás hatása az ítéletek módosulására és eltorzítására in Erőss F (szerk.): Megismerés, előítélet, identitás – Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. 17-36
  10. Székelyi M, Örkény A, Csepeli Gy, Barna I (2005): A siker fénytörései
Letöltve: 2016. 10.13.
https://www.academia.edu/18322143/A_siker_fenytoresei_Sikeres_romak
  11. Váriné Szilágyi I, Solymosi Zs (1995): A siker szociális reprezentációja értelmiségi rétegeknél Szociológiai Szemle, 25-54.
Letöltve 2016. 07.26.
<http://www.szociologia.hu/dynamic/9501varine.htm>

Dr. Pénzes Mariann

társági szakértő, Állami Egészségügyi Ellátó Központ.

Az ELTE TaTK Interdiszciplináris Kutatások Doktori Iskola doktorandusza